

# Väärtuslik teatmeallikas

## Liivi ranna kohanime kataloog ja andmebaas

Valts Ernštreits, Pēteris Dambergs, Baiba Šuvcāne. Lībiešu vietvārdu katalogs. Rīga: Latvijas Universitātes Lībiešu institūts / Leţmō lļiiskūol Līvōd institūt, 2024. 144 lk.

2020. aastal alustati Läti Ülikooli Liivi instituudis tööd projektiga „Liivi kohanime väljaselgitamine, kaardistamine ja ametlike kohanime registri loomine”. Seda tööd kroonib nüüd eeskujulikult teostatud Kuramaa Liivi ranna liivi kohanime kataloog ja andmebaas. Andmebaasiga pääseb veebis tutvuma liivi keele ja kultuuri digitaalsete ressursside platvormil Livonian.tech.

Siin tutvustatav „Liivi kohanime kataloog” koosneb ulatuslikust lätikeelsest (lk 5–13) ja seda dubleerivast ingliskeelsest (lk 14–23) sissejuhatast, kolmest liivi kohanimesid esitlevast osast (lk 25–142) ja kasutatud kirjanduse loendist (lk 143–144). Liivi ranna kohanimesid esitletakse kolmel moel: piirkonniti (Liivi rand, muu Lätimaa, maailm); kohanimeobjekti liigi järgi, kusjuures tähestikuliselt järjestatud liiginimetused on lätikeelsed (tuletornid, teed, külad, loodusobjektid, ehitised, järved, uhtorud, mered ja ookeanid, mäed, rannavallid, kalmistud, mülkad, põllud,

merelahed, jõekäärud, metsad, linnad, niidud, sood, saared, talud, ojad, territooriumid, sillad, jõed, kalasadamad, riigid, soostunud nõod luite- ja rannavallide vahel) ja lõpuks kõiki kohanimesid hõlmas tähestikulisest järjestuses. Viimasena nimetatu puhul tuleb tähele panna, et pikk ja lühike vokaal on läti tava kohaselt ühises järjestuses ja et A Ā-le järgneb Ä Ā ning O Ō-le Ō.

Kõigis nimetatud osades on kohanime esitamise põhimõtted samad, kuid lahknevusi on nime seoste ja info mahu lisamisel. Kohanimeartiklis esitatakse kohanime algvorm (paksus kirjas), kohanimeobjekti liik (sulgudes), läti vaste või vasted selle või nende olemasolul, seosed kohanime variantide või normitud kujuga (looksulgudes), kohanime georuumiline hierarhiaseos (sümbolite ↑ või ↓ järel). Ilmestagu öeldut katalooginäide: **Sūr Bēļta** (sēta [ˈtalʊ]) Belti, Dižbēlti {< Bēļta} ↑ Lūž.

Asustusnimedele on lisatud täiendavaid liivikeelseid kommentaare ühes lätikeelse tõlkega. Kommentaarid pärinevad Pēteris Dambergsi (Pētōr Damberg, 1909–1987) Liivi ranna kohanimekogust. Eraldi tekstilõigus esitatakse Baiba Šuvcāne lätikeelsed kommentaarid, märkused koha ajaloo kohta, kohanimedega seotud folkloorinäited jms. Sümboli ♦ järel esitatakse nime kasutus kohakäänetes.

Liivi ranna kohanime hõlmab kõigi Põhja-Kuramaa kunagiste liivi külade kohanimesid, k.a Paṭikmō Lūžist läänes ja Ģipka idas, mis lätistusi märksa varem.

Need Liivi ranna külad on, liikudes piki randa läänest itta, järgmised (lätikeelne nimevariant sulgudes): Paṭikmō (Oviši), Lūž (Lūžņa), Pizā (Miķeļtornis), Īra (Lielirbe), Ūžkilā (Jaunciems), Sikrōg (Sikrags), Irē (Mazirbe), Kūoštrōg (Košrags), Pitrōg (Pitrags), Sānag (Saunags), Vaid (Vaide), Kūolka (Kolka), Māgkilā (Uši), Mustānum (Melnšils), Gīpk (Ģipka). Väljaande kaant ilmestab Põhja-Kuramaa kahepoolne kaart liivi- ja *resp.* lätikeelsete kohanimedega.

Muu maailma kohanimede hulgas on ka Eesti omi, nagu Abrid > Abridmō = Abruksa; Āpsal, ka Hāpsal = Haapsalu; Andburg, Andzburg, ka Kuresār = Kuresaare; Ēstimō = Eestimaa; Pārnov = Pärnu; Rūnō = Ruhnu; Sār = Sõrve küla; Sōrmō = Saaremaa jt.

Suurem ja tähelepanuväärsem osa kohanimesid on siiski seotud Liivi rannaga. Liivi ranna maastikku iseloomustavad pikad luite- ja rannavallid (lv *kāngaŗ*), mille vahel paiknevad piklikud soostunud nõod (*vīgā*). Luideterohke maastik on dikteerinud nii asustuse kui ka majandamise põhimõtted, peegeldudes kõnekalt liivi kohanimistu apellatiivides ja nende semantikas. Levinuim kohanimedes esinev apellatiiv on *kōrand* 'talu' (224 korda). Maastikusõnadest domineerivad Liivi randa iseloomustavad *vīgā* 'soostunud nõgu luite- ja rannavallide vahel' ja *kāngaŗ* 'rannavall'. *vīgā* suur esinemissagedus kohanimedes on tingitud nende olulisusest loomapidamises, sest püsivalt märjad rannavallidevahelised nõod olid kuivas ja liivases maastikus kohad, kus oli võimalik karjatada loomi ja teha heina. Kalapüügiga seotud levinuim apellatiiv oli *vālgamō* 'kalasadam', kus hoiti paate, kuivatati võrke jms. Igal talul oli tavaliselt oma *vālgamō*.

Liivi ranna kohanimed pärinevad olemasolevatest kogudest, publitseeritud väljaannetest, käsikirjadest, perioodikast, helisalvestustelt. Erakordselt suur on Pēte-

ris Dambergsi panus liivi kohanimede talletamisel, mida tuuakse esile tema nimetamisega väljaande autorite seas. Dambergsi kogu sisaldab 1025 kohanime üheteistkümnest Liivi ranna külast (võrdluseks: praegu on andmebaasis 1558 kohanime).

Rööbiti kataloogiga tutvustab väljaanne põhjalikult liivi kohanimede andmebaasi, millel võrreldes paberkataloogiga on mitmeid võrreldamatuid eelseid. Liivi kohanimede andmebaas on osa Liivi instituudis loodud liivi keele ja kultuuri andmebaaside kogumist, kuhu kuuluvad sõnavara, morfoloogia, isikute ja allikate andmebaas ning liivi keele korpus. Andmebaasid on omavahel integreeritud. Sõnavara andmebaas sisaldab infot kohanime algvormi (lemma) ja selle vastete kohta teistes keeltes (läti, eesti ja inglise), samuti sõnaliigi ja häälduse audioformaadis. Morfoloogia andmebaas sisaldab infot kohanimede morfoloogiast. Kohanimede andmebaas esitab info objekti liigi, kohanimede omavaheliste seoste ja variantide kohta, aga ka georuumilise info. Liivi kohanimede andmebaasi 1558 kohanimest sisaldab ametlike kohanimede register 1326 normitud kohanime. Normitud liivi kohanimedega on võimalik tutvuda ka kaardiplatvormil BalticMaps.eu. Liivi kohanimede andmebaasi täiendamine jätkub, nagu ka nende kaardistamine ja juba kaardistatud kohanimede kaardiandmete täpsustamine.

Kohanimede andmebaasi loomise käigus on kohanimede kirjakuju kohandatud tänapäeva liivi ortograafiaga, säilitades siiski murdelise eripära. Liivi kohanimede kaardistamisel on kasutatud erinevaid allikaid ja andmebaase, sealhulgas kaardiplatvorme. Kaardistamine on olnud siiski suur väljakutse, sest liivikeelsed kaardid puuduvad. Liiaati on praegusaja liivi keele kõnelejade teadmised Liivi ranna geograafiast äärmiselt puudulikud. Liivi ranna maastik on muutunud, paljud põllud ja

niidud on metsa kasvanud, jõgesid on õgvendatud, paljud talud on hävinud, kalasadamad kadunud. Liivi kohanime kaardistamisel on olnud hindamatuks allikaks Baiba Šūvcāne Liivi ranna küladest kirjutatud raamatud. Lokaliseerimata on peamiselt niitude, põldude, metsade jms nimed, kuid edaspidi, kui saadakse täiendavat infot, mis võimaldab määrata seda tüüpi kohanime asukohti, siis asjaomast andmebaasi kindlasti täiendatakse.

Pole kahtlust, et liivi kohanimed pakuvad tänuväärset ainekogu liivi keele grammatika, semantika ja kontaktide edasiseks uurimiseks. Oluline on teadvustada, et Liivi ranna kohanimes on talle ainulaadne teave rannakülade majandamisviisidest, omaaegsetest sündmustest või võimalikest, kuid veel avastamata ajaloomälestistest.

LEMBIT VABA